

יהודי ירוק בשמאל

שמואל חן, שקוראי מוסף זה מכירים ממסות על ברויאר והירש, הוא חלק מ'התנועה הירוקה' - מימד' שמנסה לחדש משבצת במפה הפוליטית הישראלית. שיחה שתוהה על האפשרות של פוליטיקה אחרת

אבינדב ויתקון

מערכת הבחירות הנוכחית מצטיינת אולי בחוסר עניין ציבורי, אבל מנגד מציעה לא מעט צירופים מעניינים ומועמדים רבגוניים. אחד הנושאים המעניינים שחודדו לקראת הכנסת ה-18, ושאלמלא המלחמה האחרונה היה מן הסתם עומד במקום מרכזי במערכת הבחירות, הוא הנושא הסביבתי. לפחות שלוש מפלגות מבקשות לשאת את הדגל הסביבתי: מרצ, הירוקים, והתנועה הירוקה-מימד.

התנועה הירוקה-מימד מעניינת מכמה היבטים מעט יותר ממתחרותיה. ראשית, מועמדיה הם אנשי מעשה מובהקים של ארגוני הסביבה. שנית, השילוב של התנועה הירוקה (שנוצרה בשם קרע אישי בינם לפאר ויסנר, יו"ר הירוקים) עם 'מימד' של הרב מלכיאור מחדד שני היבטים נוספים: את הזיקה הלא סמויה בין הירוק לבין השמאל המדיני, ואת הזיקה הלא ברורה מאלה בין הירוק לבין היהדות.

הזיקה בין השמאל העולמי לבין הירוק כמעט מובנת מאליה. הרי כשאומרים היום "ירוק" כבר לא מדברים על התפיסה הקלאסית רומנטית של שמירה על הטבע. כיום מדברים על "קיימות" - תפיסה הוליסטית-חברתית המתמייחת לכל השאלות הגדולות: פערי עניים-עשירים, סכסוכים אתניים-דתיים, וכן, גם שמירה על הסביבה, מתוך מחשבה על קיום העולם למען עתיד הדורות הבאים. זוהי אג'נדה גלובלית: העולם סובל מבעיות דומות. בעיות מהותיות של כלכלה, ניהול משאבים וחוסר יציבות פוליטית וחברתית, ובעיות של חיפוש דרך ומשמעות. הקיימות מסוגלת לספק אידיאולוגיה שיש בה הרכות המספקת כדי לקרב בין בני אדם מצד אחד, אבל גם מתח של מאבק ועשייה מצד שני.

אך מה מקומה של ה"קיימות" במדינת ישראל הנאבקת על קיומה, הגדושה ערכים ומסורות ללא השוואה ביחס למדינות המערב? האם שיוכה הפוליטי של הקיימות הישראלית עם השמאל המדיני לא ישאיר אותה בשוליים, ממש כפי שהיה לו היתה מזוהה עם הימין האידיאולוגי? ובכלל, האם מדובר בייבוא פוליטי-טרנדי המתורגם לעברית או שמא יש בו גם מזוהתנו אנו, הישראלית-יהודית?

בעיניו של שמואל חן, התשובה היא ברורה. בימים אלו הוא מסיים את עבודת הדוקטורט בנושא חברה, סביבה וכלכלה בהגותם של הרב שמשון רפאל הירש והרב ד"ר יצחק ברויאר. חן, בוטניקאי בהשכלתו ופעיל זה שנים בארגוני הסביבה, היה גם ממקימי השדולה החברתית-סביבתית בכנסת כלוביסט, ועבד עם מלכיאור ורב חנין. כמו בסוציאליזם, עליו נדבר להלן, רואה חן את התמונה במהופך: האידיאות ומוסר הקיימות נבטו בתורה, צמחו והבשילו אצל הוגי-ישראל בטרם הכו שורש בעולם סביבי. חן, ממקומו העשירי ברשימת מימד-התנועה הירוקה, מציג תמונה מעניינת, לא רק בכך שרעיונותיהם של הוגים תורניים, אורתודוקסים, עומדים מאחורי המחשבה המוסרית-פוליטית המתחדשת, אלא בעצם התרגום וההתמודדות שלו בחיבור בין העולמות.

כמי שהיה רכז בבני עקיבא, מנהל הישיבה התיכונית בקריית ארבע ומראשוני תלמידי ישיבת ההסדר בקריית שומרון, הוא רואה את הקשר שלו עם הסוציאליסטים-הירוקים כטבעי ביותר, כהמשך ישיר לגישת "תורה ועבודה" הקלאסית, ששקעה עם בורג האב וטרם התאוששה. "הציבור הדתי לאומי בכלל, וגם הפוליטיקה שלו, לא מחוברים כבר שנים לערכי תורה-עבודה", אומר חן בדירתו הצנועה בקיבוץ יפעת שבעמק יזרעאל. "למעט נוער הגבעות שמורד בבורגנות של הוריו, הציונות הדתית היא בורגנית של עסקים-מחשבים-רפואה שיש בה מעט מאוד

התייחסות לסביבה"

חן מעיד על עצמו שהוא סוציאליסט. "כל חיי הייתי סוציאליסט. לא סוציאליזם-חילוני, אלא תורני במובן היותר 'אדום' שלה". כשחן מדבר על 'אדום' בתורה, הוא מדבר על הוגי הדעות שניגחו את הקפיטליזם והעלו על נס את הרעיונות המעמדיים. "ברויאר זה קלאסי, וגם הרב אשלג. ברויאר מתייחס המון למארכס, והעמדות שלו באמת באות ממקורו היהודי, אם כי ברויאר חולק כמוהו על המטריאליזם ההיסטורי (המטריאליזם ההיסטורי מעלים את ההשגחה מההיסטוריה לחלוטין ומבאר אותה כהליך מוכרח של מלחמת המעמדות, א"ו)".

לא זה המקום להאריך לגבי דמותו של הרב ד"ר יצחק ברויאר, ממייסדי אגודת ישראל, ממתנגדיה החריפים של הציונות החילונית ש'אימץ' בדיעבד את הצהרת בלפור, ומי שתמך ופעל למען הקמת מדינת-תורה. הרב ברויאר, כמו חתנו של אביו רש"ר הירש, עסק הרבה באידאות של חיי האומה על פי התורה. "הראייה הרב מימדית של חברה-סביבה-כלכלה, זה בעיניי הירש וברויאר, וגם בעיניי היהדות", אומר חן. "היהדות היא לא סוציאליסטית במובן המרכסיסטי, אבל יש בה מנגנונים שפועלים במרחב ובזמן ששוכרים את המעמדות, כמו שמירה ויובל. בשמירה ויובל יש גם שמירה כלכלית, שמירה חובות, וגם שמירה לארץ שיש לה משמעות גם חברתית וגם סביבתית".

הקיימות היום היא תפיסה פוליטית, לא רק פילוסופיה על אהבת הזולת והטבע "חד משמעית, אתה צודק. היא מובילה לאג'נדה פוליטית. זו תפיסת עולם התואמת את היהדות של תורה עם דרך ארץ שמשמעה להסתכל דרך התורה על כל היבטי החיים; וזה גם החידוש של הקיימות, להתמודד עם כל ההיבטים האזרחיים שלנו - חברה-סביבה-כלכלה. את כל זה אפשר לעשות רק עם כלים פוליטיים".

הכלים האלה הם לא תורניים. רחקו מכך. הקיימות עשויה לערער במהותה על תפיסות לאומיות כמו הציונות, למשל.

"הקיימות באמת מערערת על מושג מדינת הלאום. גם אני אומר את זה בפירוט: הלאומנות שייכת למאה הקודמת, לא למאה ה-21. לעומת זאת, הלאומיות היא כן מושג חשוב, והקיימות לא מערערת עליה. התובנה שיש מקום גם ללאומים אחרים היא המשמעותית. הרי יש ביהדות את מושג ה"גר תושב". כלומר, התורה מכילה גם את הזר והשונה".

השמאל הפוליטי של מלכיאור לא מרטיע אותך? "אני חושב שהתנועה הירוקה-מימד נמצאת בין המרכז לשמאל, אבל אני מאמין בא"י השלמה. עם זאת, אני גם תומך בפתרון לקונפליקט המסורף ובמובן הזה אני פרגמטיסט. אם היינו יכולים לתת לפלשתינים לחיות עמנו כגרי תושב בזכויות מלאות ובאופן שלא יסכן את הגדרתה היהודית של ישראל זה היה טוב. אם אי אפשר, אולי עדיף שנחיה בצידו האחר של הגבול".

מימד ולא מרצ

דווקא בהקשר הפוליטי, מרגיש חן שיש בשורה יהודית בקרב אנשי הקיימות הירוקים. "התופעה המדהימה היא שכאשר הציעו לתנועה הירוקה להתחבר למרצ היתה התנגדות כמעט פה אחד. כשעלתה ההצעה להתחבר למימד היתה הסכמה כמעט פה אחד. אני חושב שהם מבינים שהרעיונות של צניעות כלכלית ובלתשחית באים מהיהדות. הרבה מהם באים מבתים דתיים ומהתנועה הקונסרבטיבית. מכון השל לקיימות קרוי על שמו של הרב אברהם יהושע השל, שהיה קונסרבטיבי, אבל קרוב מאוד לאורתודוקסיה".

שמואל חן

"קיימות יהודית" מתחילה ב שבת

הצביעו שמואל חן לרשימת הירוקה לכנסת

המצאאות, ולא בעיניים 'ציוניות' בלבד. דב שייך למפלגה לאומנית-ערבית, מפלגה אנטי ציונית שאם יוגשמו שאיפותיה העמוקות, השלמות, התוצאה תהיה למעשה ג'נוסייד ליישוב היהודי בארץ הזו.

"היחסים שלי עם דב הם מורכבים", אומר חן. "ברמה האישית אני מאוד אוהב אותו. הוא מתקן עולם, אדם שדואג לבני האדם. העובדה שהקמתי את השדולה החברתית-כלכלית לא הפכה אותי לחבר חד"ש. אני לא מסוגל לחיות לצד הלאומנות הפאן-פלשתינית של בראכה.

"אני בא לחיים יהודי שומר תורה ומצוות ומשם אני לוקח את עולמי הערכי. דב הוא אתאיסט שמקבל את המטריאליזם ההיסטורי של מארכס. אני שותף לכאב של מארכס על העוול החברתי העולמי והעוול הסביבתי העולמי שבא עם המהפכה התעשייתית, אבל מוצא את הפתרונות בתורה. לדב יש עולם שונה. עם זאת, דב הוא יהודי חם, שכן מציין את היניקה היהודית שלו בספריו ומצהיר שהוא מחובר לעמו ומולדתו. הוא צאצא של האדמו"ר הזקן ונכד של הרבי הרי"צ, החותן של הרבי מלובביץ'. דב גדל על ברכיו". ■

חן לא חושב שתפיסות אוניברסליות הן הקצה השני לתפיסות היהודיות, וממילא רעיון אוניברסלי כמו הקיימות לא מחייב גיור או ציוניזציה. אדרבה, האוניברסליות היא הצורה הטבעית. רש"ר הירש היה מאוד אוניברסלי וגם הרבי מלובביץ'. הירש מזהה את ההומניזם עם המוסר הא-להי. הוא קורא לעם ישראל שבגלות 'זרעאל', כי הוא זרע את האמונה באומות. אצל הרבי מלובביץ' היה ממש קמפיין להפצת שבע מצוות בני נוח בעולם. אנחנו צריכים להפיץ את המוסר של התורה".

אבל יש בעיה בתכנים. הפצת 'קיימות' גרידא אינה מספקת ועלול להתפתח פטישיזם של איסוף שקיות ניילון וחיסכון בחשמל. אסור להתבלבל, זה לא מספק מוסרית, למרות שזה צעד חיובי. "נכון, גם אצל הנאצים היו כמה וכמה אנשים מאוד 'סביבתיים' אלא שהם לא ראו ביהודים משהו שראוי לקיים אלא להיפך".

חן מקורב לח"כ דב חנין מחד"ש מהשנים שבהן עבד בכנסת ומעבודתו בארגון 'חיים וסביבה' שחנין עמד בראשו. בעיניו של חן, גם את דב חנין יש לדון בעיניים 'יהודיות', כפי שהרב ברויאר בחן את